

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Автори: к.е.н., доц. ЛИТВИНЕНКО О. Д.,
викладач ЛИТВИНЕНКО А.О.

Постановка проблеми. Зростання рівня добробуту населення і підвищення ефективності діяльності суб'єктів господарювання є одними з головних завдань держави, які втілюються в життя шляхом реалізації відповідної державної політики, у тому числі економічної, основною складовою якої є державна фінансова політика. Задля наближення фінансової системи України до стандартів Європейського Союзу потрібно вдосконалювати державні фінанси нашої країни. Складність їх реформування полягає у неоднакових підходах різних політичних сил України до цього питання. Але щоб фінансова політика могла сприяти розвитку економіки та економічній політиці, вона повинна своєчасно виявляти потребу у фінансових ресурсах певної ланки народного господарства та джерела їх мобілізації [5]. Причому мобілізація необхідних ресурсів не повинна обмежувати розвиток окремих підприємств чи суб'єктів суспільства, які виявилися джерелом формування цих ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою фінансового забезпечення реалізації розвитку фінансової політики присвячено чимало праць. Значним є науковий внесок українських вчених, які багато в чому сприяли вирішенню проблем розробки ефективної фінансової політики держави. Це, насамперед, Л. Бабич, С. Буковинський, С. Булгакова, О. Василик, А. Гальчинський, М. Єрмошенко, Т. Євтух, М. Карлін, В. Кравченко, В. Опарін, В. Осецький, А. Поддєрьогіна, О. Романенко, А. Соколовська, В. Федосов, Д. Черваньов, А. Чухно, С. Юрій та ін.

Постановка завдання. Вищезазначене обумовлює необхідність формування виваженої державної фінансової політики на основі ефективного використання фінансового потенціалу України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування фінансової політики має місце у кожного окремого господарюючого суб'єкта, і залежить від мети, сформульованої керівництвом таких суб'єктів. Розвиток суспільства у розвинутих країнах поступово наближається до громадянського суспільства, в якому загальнонаціональні фінансові проблеми вирішуються на основі вибору кожного члена цього суспільства. В умовах громадянського суспільства а використання державних фінансів впливають як економічні, так і політичні фактори. Їх вплив пояснюється з допомогою теорії суспільного вибору [2].

Теорія суспільного вибору досліджує взаємозалежності політичних та економічних явищ, з'ясовує принцип економічного регулювання розвитку з урахуванням політичних процесів в суспільстві. Серед питань, які розглядаються теорією суспільного вибору, виділяють такі, як [1]:

- використання державних фінансів;
- процес голосування та його вплив на державне фінансування;
- економічна діяльність уряду (в тому числі й з використанням державних коштів) тощо.

Використання державних фінансів у громадянському суспільстві залежить від вибору більшості населення. Суть правила більшості полягає в тому, що переважна частина виборців голосують за фінансову програму тієї партії, реалізація якої веде до зростання доходів більшості населення [4]. Але при виборі більшістю фінансової програми певної партії (блоку) треба враховувати інтереси і меншості, бо це, в кінцевому підсумку, може негативно відобразитися на доходах більшості. Так, збільшення податків на заможні верстви населення веде до зростання «тіньової» економіки і зменшення доходів бюджету. У кінцевому підсумку від цього страждатиме і більшість. Це можливо якщо суспільний вибір стосовно державних фінансів зроблено за всіма умовами вибору в демократичному суспільстві, у ньому встановлена політична

рівновага, коли в суспільстві створюється певний приріст ВВП, який можна розділити між усіма членами суспільства, не знижуючи доходи ні одної групи.

Загалом розвиток фінансової політики характеризується наступними напрямками [9]:

- підвищення суспільного добробуту. Для цього фінансова політика повинна сприяти зростанню ефективності виробництва і, в першу чергу, підвищенню продуктивності праці;

- мобілізація і використання фінансових ресурсів для забезпечення розширеного відтворення, соціально-культурних заходів, оборони, управління та інших потреб суспільства;

- удосконалення фінансового механізму, який зумовлює формування оптимального обсягу фінансових ресурсів та їх найраціональнішого розміщення й використання та заборону технологій, що загрожують здоров'ю людині. При цьому виробничі підрозділи повинні нести витрати з відшкодування відновлення довкілля.

Ефективність фінансової політики залежить від обсягу фінансових ресурсів, які необхідні для задоволення визначеного рівня потреб соціально-економічного розвитку суспільства. Реалізація сучасної фінансової політики характеризується тягарем не зовсім тривкої стабілізації в країні, помірним пожвавленням економіки, стабілізації матеріально-фінансового балансу та поступовою ліквідацією великої заборгованості перед внутрішніми та зовнішніми кредиторами.

Побудова ефективної фінансової політики буде виходити з тих реалій, які існують на макрорівні, а отже державна фінансова політика фактично є первинною, на якій будуть базуватись і генеруватись фінансові рішення інших суб'єктів. Вона безпосередньо буде впливати на ті рішення, які формулюються та впроваджуються на рівні регіональних і муніципальних органів влади. Тож можна говорити про фінансову політику як про поняття, яке безпосередньо пов'язане із управлінням фінансовими ресурсами всіх ланок фінансової

системи, як держави в цілому (включаючи її територіальні одиниці), так і підприємств та організацій.

За прогнозами аналітиків, у поточному році економіка багатьох країн світу перебуватиме у фазі рецесії. Її факторами стануть проблеми і дисбаланси в системах державних фінансів, що загострилися в умовах глобальної фінансово-економічної кризи. Звуження доходів при одночасному різкому зростанні витрат на фінансування масштабних антикризових програм сформувало колосальні дефіцити в бюджетах значної кількості країн і змусило їх надмірно збільшити боргові запозичення.

Система державних фінансів України характеризується низкою вад та суперечностей, які погіршують соціальне-економічне становище держави та створюють бар'єри для економічного зростання. Неefективність механізмів розподілу та витрачання бюджетних коштів призводить до недофінансування важливих державних завдань, надмірний обсяг видатків провокує фіскалізацію податкової системи та нераціональну боргову політику, обмеженість доходів місцевих бюджетів обумовлює втрату автономності органами місцевого самоврядування.

Успішність реалізації «Державної програми економічного і соціального розвитку України» залежить від результатів виконання державного бюджету. Валові показники щодо формування дохідної частини державного бюджету за період 2004-2014 рр. наведені в табл. 1.

В цілому ситуація з виконанням доходної частини державного бюджету може бути охарактеризована як сприятлива, адже загальна сума доходів постійно збільшувалась, якщо не брати до уваги кризовий стан видаткової частини державного бюджету. Зазначимо, що стабільність надходжень до державного бюджету за рахунок податків і зборів забезпечувала чітка бюджетно-податкова політика. При цьому всі видатки зросли за період, що аналізується, в кілька разів. Тому за останні 10 років Україна не мала випадків профіцитного бюджету.

**Показники дефіциту/профіциту державного бюджету
за 2004-2014 рр., млн. грн.**

Рік	Доходи	Видатки	Дефіцит (-) (профіцит (+))	ВВП	Дефіцит (-) (профіцит (+)) до ВВП, %
2004	70 338	79 471	- 9 133	345 113	-2,65%
2005	105 330	112 976	- 7 646	441 452	-1,73%
2006	133 522	137 108	- 3 586	544 153	-0,66%
2007	165 939	174 254	- 8 315	720 731	-1,15%
2008	231 723	241 490	- 9 767	948 056	-1,03%
2009	209 700	242 437	- 32 737	913 345	-3,58%
2010	240 615	303 589	- 62 974	1 094 607	-5,75%
2011	314 600	332 800	- 18 200	1 250 000	-1,46%
2012	386 600	440 000	- 53 400	1 411 200	-3,8%
2013	394 100	458 800	- 64 700	1 454 900	-4,4%
на 21.03.14	429 900	497 500	- 68 600	1 524 200	-4,5%

Джерело [8]

Комплексний огляд доходів і витрат державного бюджету виявляє проблему існування дефіциту державного бюджету, яка є актуальною не тільки для України, а й для багатьох інших країн світу. Перевищення витрат державного бюджету над доходами вимагає постійного пошуку додаткових джерел їх фінансування, які в свою чергу потребують своєчасного обслуговування, що призводить до подальшого збільшення навантаження на витратну частину бюджету та до зростання державного боргу.

Значні проблеми виникли в кризовий 2009 рік і у 2010 році, коли дефіцит становив відповідно 3,58 % і 5,75 % ВВП. Суттєвий спад в економіці призвів до неможливості акумулювати доходи на належному рівні, в той час як дієвих механізмів скорочення витрат заздалегідь не було розроблено.

За підсумками функціонування вітчизняної економіки у 2011 році дефіцит бюджету вдалось звести до 1,5 % ВВП, зменшивши його абсолютне значення в 3,5 рази. Від критичних наслідків Україну врятували високі показники зростання економіки (точніше, зростання обсягів виробництва металопродукції і рекордний врожай с/г культур), висока реальна інфляція (що зумовило зростання так званих інфляційних доходів бюджету), значний обсяг тіньової економіки (що дозволило різко збільшити доходи за рахунок перекрыття схем мінімізації оподаткування) і надлишок ліквідності в банківській системі (що забезпечило попит на державні цінні папери). Але очевидно, що такий сприятливий збіг обставин є швидше винятком, і в теперішній час ці фактори не в змозі грати значної ролі в забезпеченні уряду достатнім обсягом фінансових ресурсів.

В умовах кризи український уряд проводив політику, подібну до політики західних економічно розвинених країн: фінансував антикризову програму за рахунок різкого зростання бюджетного дефіциту.

Показово, що дефіцити державного бюджету України в 2012 і 2013 році склали відповідно 3,8% і 4,4% ВВП. Через те, що в Україні не було фондів заощаджень, більшу частину дефіциту профінансували за рахунок боргових запозичень. Як наслідок, за останні три роки сукупний державний борг зріс з 36,3% до 40,2% ВВП [8]. В 2014 році ставка ключового податку (податку на прибуток) знизилася до задекларованого рівня (18%), що істотно зменшить доходи державного бюджету. Паралельно будуть зростати витрати на обслуговування та погашення боргів, які Україна набрала в 2009-2013 роках. У цьому контексті 2012-2013 роки повинні були б стати періодом інтенсивного подолання дисбалансів у системі державних фінансів України. Проте минулий рік показав, що уряд рухається в цьому напрямі вкрай повільно.

Дефіцит бюджету залишається досить значним: в 2011 році – 18,2 млрд грн., в 2012 році – 53,4 млрд грн., в 2013 році – 64,7 млрд грн. [8]. Це досить високі показники на фоні збільшення доходів бюджету і стримкої динаміки зростання витрат. Поточні доходи і витрати уряду досі залишаються

незбалансованими, уряд продовжує проводити активну боргову політику: запозичення. Уряд був вимушений залучати грошові кошти для фінансування дефіциту бюджету на зовнішніх ринках і у міжнародних фінансових інститутів, зокрема МВФ.

Економічні реформи 2010-2011 років не призвели до значного поліпшення бізнес-клімату в державі: ні український, ні іноземний бізнес не бажає розвивати свою діяльність в Україні. Доходи бюджету від боротьби зі схемами мінімізації оподаткування також не безмежні. Бізнес виснажений тиском влади і тому є досить вразливим до негативних економічних та соціально-політичних імпульсів.

Також на сучасному етапі економічного розвитку більшість країн світу мають суттєві проблеми в політиці управління державним боргом, обсяги якого часто перевищують існуючі рекомендаційні нормативи, а витрати на обслуговування займають значну питому вагу у видатковій частині державного бюджету країни. Політика управління державним боргом фактично продовжує заходи бюджетно-податкової політики в контексті управління витратами на обслуговування боргу, пошуку оптимальних шляхів фінансування дефіциту бюджету, надання державних гарантій за зобов'язаннями вітчизняних суб'єктів господарювання тощо.

Тому без глибокої модернізації системи державних фінансів, зміцнення інституцій, зменшення підґрунтя для корупції ефективність важелів стимулювання економічного розвитку буде нівельована. Як показує досвід, розширення сфери реформ призводить до зниження їх результативності. Виходячи з цього, у середньостроковій перспективі доцільною є концентрація ресурсів і уваги на подоланні низки найбільш важливих проблем і досягненні обмеженого переліку цілей [3, 6, 7]. Головними заходами в середньостроковій перспективі мають стати наступні:

– органи державної влади мають зберегти лише регуляторні функції, пов'язані зі створенням правил, тоді як економічні функції – мають бути передані до державних агенцій, автономних державних структур, наділених

широкими повноваженнями щодо управління бюджетними коштами, проте відповідальними за ефективність їх витрачання;

- використовувати середньострокове бюджетне планування.

Середньострокове планування інвестиційних видатків бюджету, які повинні групуватися у трирічні бюджетні програми;

– система пільг, субсидій та соціальних виплат має бути спрямована лише на підтримку категорій громадян з низькими доходами. Визначення й розрахунки розмірів соціальних стандартів повині відповідати реальним показникам;

– надати розвиток податкових інструментів для реалізації тих напрямів економічної діяльності, які узгоджуються з пріоритетами економічної політики держави;

– ввести щорічне звітування про ефективність управління ресурсами системи державних фінансів, а також бюджетними коштами, що спрямовані державою на підтримку економіки у формі наданих податкових пільг та стимулів;

– створити фіскальний простір та формування цілісної правової бази, які стимулюватиме підприємства здійснювати активну інвестиційну політику;

– реформувати систему оподаткування в напрямі посилення соціальної справедливості;

– підвищити ефективність контролю за вірогідністю і повнотою декларування доходів громадянами України;

– закріпити за місцевими бюджетами частини податку на прибуток підприємств, що створить зацікавленість для них в активізації роботи щодо сприяння зростанню надходжень цього податку та покращення умов для ведення бізнесу;

– посилити фіскальне навантаження на власників житлової нерухомості значної площі;

- закріпити обсяг державного боргу на економічно безпечному рівні;

- забезпечити ефективне функціонування внутрішнього ринку державних цінних паперів та розширення доступу до міжнародного ринку капіталу;
- формувати імідж України як надійного позичальника, що вчасно та в повному обсязі виконує свої боргові зобов'язання.

Висновки з проведеного дослідження. Ряд проблем потребують свого розв'язання в найближчій перспективі, а саме необхідність реструктуризації доходної і видаткової частини державного бюджету, усунення його дефіциту, зменшення абсолютного розміру державного боргу і його питомої ваги до ВВП.

В Україні збільшення доходів державного бюджету має відбуватися шляхом глибокої лібералізації податкового законодавства, розширення бази оподаткування, створення сприятливих умов для розвитку виробництва, малого і середнього бізнесу, скорочення тіньової економіки. Одночасно слід передбачити можливості стимулювання економічної, інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання незалежно від того, до якої галузі вони належать.

Розглянувши еволюцію теорії економічного зростання, можна зробити висновок, що багато проблем суспільного розвитку України необхідно вирішувати, поєднує відповідну теорію, стадії розвитку, враховує особливостей України.

Список літератури:

1. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт; під ред. В. М. Федосова. – К. : Либідь, 2000. – 486 с.
2. Василик О. Д. Державні фінанси України: підручник / О. Д. Василик, К. В. Павлюк. – К. : ЦНЛ, 2004. – 606 с.
3. Євтух О. Т. Фінансовий менеджмент для магістрів і не тільки: навч. посібник / О. Т. Євтух, О. О. Євтух. – К. : ЦУЛ, 2011. – 456 с.
4. Карлін М. І. Державні фінанси України : навч. посібник / М. І. Карлін. – К. : Знання, 2008. – 349 с.

5. Колісник М. К. Фінансова санація і антикризове управління підприємством: навч. посібник / М. К. Колісник, П. Г. Ільчук, П. І. Відлий. – К. : Кондор, 2007. – 272 с.

6. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика / К. Р. Макконнелл, С. Л. Брю. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 1052 с.

7. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ. 2007. – 240 с.

8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minfin.kmu.gov.ua.

9. Теорія фінансів: підручник / (Юхименко П. І., Федосов В. М., Лабезник Л. Л, Бойко С. В.) під ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : ЦУЛ, 2010. – 576с.